

L'educació en comunicació audiovisual en l'era digital

Joan Ferrés Prats

- *El fet que l'alfabetització audiovisual no formi part dels currículums escolars és una demostració de l'abisme que separa el món acadèmic de la vida quotidiana dels ciutadans i ciutadanes.*

Paradoxalment, la irrupció de les tecnologies digitals i multimèdia ha potenciat encara més aquest abisme creant noves confusions conceptuals i operatives. Al contrari del que se sol donar per suposat, la competència digital o multimèdia no comporta competència audiovisual. De fet, sovint serveix per amagar-ne la incompetència.

Paraules clau

Educació, comunicació audiovisual, competència, multimèdia, digital, currículum escolar

Iniciatives capdavanteres

En el curs escolar 2005-2006, el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya endegava, en el marc dels Projectes d'Innovació Educativa, una iniciativa denominada Programa d'Educació en Comunicació Audiovisual (PECA). Era una proposta capdavantera a l'Estat espanyol, en la línia de la que havia promogut la Consejería de Educación y Ciencia del Gobierno del Principado de Asturias, ara fa sis anys, en introduir a tots els instituts d'aquella comunitat autònoma una assignatura optativa titulada *comunicación audiovisual y multimedia*.

Si més no, resulta paradoxal que en l'àmbit acadèmic estiguem considerant capdavanteres i innovadores unes iniciatives consistents a introduir en els currículums una forma de comunicació, l'audiovisual, que té més de cent anys d'existència i que al llarg d'aquest segle ha impregnat, i continua impregnant, l'imaginari col·lectiu de moltes generacions d'infants, de joves i de persones adultes.

És una prova més de la tradicional dissociació entre el món educatiu i la cultura popular o, en altres paraules, de la distància que hi ha entre les aules i la vida quotidiana dels infants i els joves.

La paradoxa és que aquestes iniciatives són realment capdavanteres i innovadores perquè són excepcionals. Són les úniques iniciatives d'introducció de l'educació en comunicació audiovisual en els currículums de l'ensenyament reglat. I, curiosament, amb un plantejament ben diferenciat. Al Principat d'Astúries, es recorre a l'optativitat. Aquesta fórmula permet que es faci un tractament ampli dels continguts, però s'arriba només al cercle d'alumnes que trien aquesta matèria. A Catalunya, s'opta per un plantejament transversal. La fórmula permet arribar a tot l'alumnat, fonamentalment a través de les àrees de socials, llengua i plàstica, però limita la quantitat de continguts tractats.

Joan Ferrés Prats

Professor del Departament de Periodisme i Comunicació Audiovisual de la Universitat Pompeu Fabra

En qualsevol cas, l'excepcionalitat d'aquestes iniciatives resulta preocupant, pel que demostra quant a la dissociació entre l'escola i la societat. En l'àmbit social, al llarg del segle xx, la comunicació audiovisual va anar guanyant terreny, no només pel que fa al lleure, sinó també com a vehicle de cultura, per sobre de la comunicació estrictament verbal, oral i escrita, fins a convertir-se, ja en el marc de la societat de la informació, en la forma de comunicació hegemònica. En contrapartida, en el món acadèmic, la comunicació audiovisual era, primer, negligida i oblidada en benefici de la cultura verbal imperant i, finalment, amb l'adveniment de les noves tecnologies, el concepte de comunicació audiovisual quedava diluït (i, en conseqüència, també marginat i oblidat) dins del concepte genèric i confús de *tecnologies de la informació i de la comunicació* (TIC).

L'audiovisual en l'era digital

La irrupció de les tecnologies digitals i multimèdia no sembla haver servit per posar les coses al seu lloc. Al contrari, sembla haver contribuït a incrementar les confusions i els malentesos.

Efectivament, de comentaris fets per alguns experts es dedueix que l'alfabetització audiovisual queda substituïda en l'actualitat per l'alfabetització digital. D'aquests comentaris es desprèn un desconeixement del que comporta aquest avenç tecnològic important.

La possibilitat de digitalitzar tota mena de textos ha comportat una potenciació extraordinària de les seves capacitats comunicatives, en incrementar les possibilitats no només de produir, emmagatzemar i manipular informacions, sinó també d'aconseguir que el receptor hi interaccioni de manera creativa.

Això succeeix, però, tant en el llenguatge audiovisual com en el verbal, la qual cosa comporta que, tant en un àmbit com en l'altre, l'alfabetització digital no eximeix de l'alfabetització en els respectius codis expressius.

Actualment, una persona no es pot considerar alfabetitzada ni verbalment ni audiovisualment sense una certa alfabetització digital. Però la sola alfabetització digital no confereix cap mena de competència ni en la comunicació verbal ni en l'audiovisual.

Es poden fer uns comentaris similars pel que fa al con-

cepte *alfabetització multimedial*. Els avenços tecnològics, com l'aparició del multimèdia, modifiquen substancialment la comunicació i en potencien els efectes persuasius i seductors. En la comunicació multimedial, en incrementar la quantitat de dispositius i de codis de què es disposa, l'emissor es pot beneficiar de la potencialitat específica de cadascun d'aquests dispositius i codis.

Però això no implica que si el receptor pretén fer front a aquests efectes, no hagi de conèixer necessàriament les peculiaritats, les convencions i els mecanismes expressius de tots i cadascun d'aquests codis i suports. En altres paraules, la competència multimedial no substitueix la competència audiovisual, com no substitueix la competència verbal. Ans al contrari, les exigeix.

És a partir de la constatació de totes aquestes confusions, contradiccions, divergències i discrepàncies que sentim la necessitat d'impulsar iniciatives tendents a introduir o a potenciar l'educació en comunicació audiovisual, no només en l'àmbit escolar, sinó en tots els àmbits educatius, inclosos l'universitari i el de l'educació d'adults.

Amb la publicació d'aquest número especial de *Quaderns del CAC* es pretén contribuir a aconseguir el reconeixement de l'educació en comunicació audiovisual com a contingut curricular necessari i rellevant en els entorns social i cultural actuals. En altres paraules, cal aconseguir que la competència en comunicació audiovisual sigui reconeguda com a mancança a la qual cal donar resposta en els plans d'estudi escolars i universitaris, i en els de l'educació d'adults.

L'estructura del volum

Aquest monogràfic de *Quaderns del CAC*, dedicat a l'educació en comunicació audiovisual, s'alimenta fonamentalment d'una sèrie de treballs realitzats durant aquests darrers anys entorn a iniciatives vinculades de manera directa o indirecta amb el Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC). S'hi afegeixen alguns articles per complementar la proposta, tot oferint una visió més panoràmica del tema:

La competència en comunicació audiovisual: proposta articulada de dimensions i indicadors

El concepte de *competència* és un dels eixos en què es

basen les reformes educatives més recents a tots els països de la Unió Europea, i és l'eix central de la reforma educativa que s'està impulsant a l'Estat espanyol.

Una de les proves més evidents que l'educació en comunicació audiovisual ha estat negligida pel món acadèmic és el fet que al nostre Estat gairebé no hi ha hagut, entre els professionals de l'educació preocupats per aquesta matèria, iniciatives encaminades a definir i consensuar el concepte de *competència en comunicació audiovisual*.

L'article sobre el tema que s'ofereix en aquest monogràfic és el resultat d'una recerca realitzada amb la col·laboració d'un gran nombre d'experts en comunicació audiovisual, patrocinada pel Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) i impulsada des del grup UNICA, de la Universitat Pompeu Fabra.

En aquesta universitat es va elaborar un primer document sobre el concepte de *comunicació audiovisual*, a partir de l'experiència professional dels membres de l'equip impulsor de la iniciativa i a partir de l'anàlisi d'estudis similars realitzats arreu del món.

Aquest document inicial es va sotmetre a l'anàlisi i la valoració d'una cinquantena de reconeguts experts en comunicació audiovisual de l'àmbit iberoamericà. Les aportacions d'aquests experts van ser incorporades al document inicial. Aquest segon document es va sotmetre a l'anàlisi i al debat d'una quinzena d'experts de l'Estat espanyol, reunits en seminari. L'objectiu era consensuar un document en què s'exposessin els criteris i els trets que haurien de definir la competència en comunicació audiovisual. L'article que es presenta és el resultat d'aquest treball de consens.

L'educació en comunicació audiovisual: perspectives i propostes d'actuació a Catalunya

En aquest document es fa una anàlisi detallada i sistematitzada dels diferents aspectes des dels quals cal afrontar l'educació en comunicació audiovisual: a partir de la justificació de la seva necessitat i del dibuix de la seva trajectòria històrica, caldrà arribar a la definició dels continguts que hauria d'abastar o a la presentació dels passos més urgents que s'haurien de donar en els diferents àmbits, des de l'educació escolar fins a la universitària o a la formació d'adults, sense oblidar el paper dels mitjans de masses en aquest camp.

Probablement, un dels elements que confereixen més valor al document és el fet que hagi estat elaborat i aprovat, en el marc del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC), pel Fòrum d'Entitats de Persones Usuàries de l'Audiovisual, la qual cosa comporta que hagi estat aprovat de manera consensuada pels representants de més de quaranta entitats de la societat civil catalana interessades d'alguna manera en la incidència social de la comunicació audiovisual.

El CAC ha enviat el document a les autoritats acadèmiques, tant estatals com autonòmiques, perquè coneguin les inquietuds, els desigs i les exigències d'aquelles institucions catalanes que estan més preocupades per l'educació en comunicació audiovisual.

Aproximació a l'educació en comunicació audiovisual al món

Amb aquest article es pretén situar la problemàtica de la integració de l'alfabetització audiovisual en els currículums escolars en l'entorn mundial, des d'una perspectiva acadèmica i conceptual.

En l'article, signat per la Mercè Oliva, del grup UNICA de la Universitat Pompeu Fabra, es fa un repàs a les experiències més significatives d'educació en comunicació audiovisual que s'han realitzat al món, subratllant-ne les diferències de plantejament, tant pel que fa a la concepció teòrica com a l'articulació i ubicació en els diferents marcs curriculars.

Fonamentalment, s'hi esmenten les experiències realitzades en aquells països que han destacat o que encara destaquen per haver atorgat a aquesta problemàtica una atenció preferent: des del Canadà i el Regne Unit fins a Austràlia o els països del nord d'Europa. Al final de l'article, abans de les conclusions, es fa una anàlisi acurada de la situació de l'educació en comunicació audiovisual a Catalunya.

Manifest per l'educació en comunicació audiovisual

Aquest *Manifest per l'educació audiovisual i multimèdia* va ser elaborat per un grup d'experts en comunicació audiovisual reunits a Galícia, el desembre de 2005, en un seminari que es va realitzar en el marc del I Encuentro Internacional sobre Educación Audiovisual.

El *Manifest* anava adreçat a les autoritats acadèmiques,

estatals i autonòmiques, en un moment històric, perquè s'estava elaborant la reforma educativa. Es considerava, doncs, que era una oportunitat única per introduir els continguts relatius a la comunicació audiovisual en els nous currículums escolars.

Conclusions del *Llibre Blanc: L'educació en l'entorn audiovisual*

El 2003, el Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) feia públic el seu *Llibre Blanc: L'educació en l'entorn audiovisual*, amb l'objectiu de potenciar una de les tasques més importants entre les assignades al Consell: la de l'atenció i la protecció dels infants i dels adolescents.

En aquest monogràfic es reproduïx el tercer bloc del llibre, dedicat a conclusions i propostes que s'estructuren entorn a cinc grans eixos: el del coneixement i la investigació; el de la informació, la formació i l'educació, el de la producció i la difusió; el de la participació, i el de la regulació i l'autoregulació.

Amb la reproducció d'aquestes conclusions i propostes del *Llibre Blanc* es pretén oferir un marc de caràcter local i pragmàtic per a la problemàtica de l'educació en comunicació audiovisual.